

İslâm Hukukuna Göre Kadının Malî Hakları *Financial Rights of Women According to Islamic Law*

Recep ÖZDEMİR

ORCID: [0000-0002-3044-9429](https://orcid.org/0000-0002-3044-9429) | E-Posta rozdemir@adiyaman.edu.tr

Doç. Dr., Adıyaman Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı
Associate Professor, Adıyaman University, Faculty of Divinity, Department of Islamic Law
Adıyaman, Türkiye
ROR ID: [02s4gkg68](https://orcid.org/02s4gkg68)

Article Information / Makale Bilgisi

Citation / Atıf: Özdemir, Recep. "İslâm Hukukuna Göre Kadının Mali Hakları". *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 29 (Aralık 2022), 92-119.

<https://doi.org/10.35415/sirnakifd.1150728>

Date of Submission (<i>Geliş Tarihi</i>)	29. 07. 2022
Date of Acceptance (<i>Kabul Tarihi</i>)	04. 11. 2022
Date of Publication (<i>Yayın Tarihi</i>)	15. 12. 2022
Article Type (<i>Makale Türü</i>)	Research Article (<i>Araştırma Makalesi</i>)
Peer-Review (<i>Değerlendirme</i>)	Double anonymized - Two External (<i>İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme</i>). This article is the revised and developed version of the conference presentation entitled "İslam Hukukunda Kadının Malî Hakları", orally delivered at the Adıyaman Üniversitesi Bilim, Kültür ve Sanat Sempozyumu II: 02-03 Nisan 2015 Bildiriler Kitabı, 2015, s. 171-181. (<i>Bu çalışma İslam Hukukunda Kadının Malî Hakları", Adıyaman Üniversitesi Bilim, Kültür ve Sanat Sempozyumu II: 02-03 Nisan 2015 Bildiriler Kitabı, 2015, s. 171-181) künyeli çalışma gözden geçirilerek ve yeniden düzenlenerek elde edilmiştir.</i>)
Ethical Statement (<i>Etik Beyan</i>)	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. (<i>Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.</i>)
Plagiarism Checks (<i>Benzerlik Taraması</i>)	Yes (<i>Evet</i>) – Turnitin.
Conflicts of Interest (<i>Çıkar Çatışması</i>)	The author(s) has no conflict of interest to declare. (<i>Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.</i>)
Complaints (<i>Etik Beyan Adresi</i>)	suifdergi@gmail.com
Grant Support (<i>Finansman</i>)	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research. (<i>Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.</i>)
Copyright & License (<i>Telif Hakkı ve Lisans</i>)	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0. (<i>Yazarlar dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.</i>)

Özet

Bütün insanlar doğuştan eşit, suçlardan beri ve bazı haklarla mücehhez olarak doğar. Haklara sahip olma ve haklardan yararlanma noktasında ırkın, cinsiyetin, sosyal statünün, soyun herhangi bir etkisi yoktur. Bazı biyolojik yetersizliklerin ve ehliyet arızalarının bulunması durumu hariç, insanlar haklara sahip olma ve haklardan yararlanmada eşit konuma sahiptir. İslam hukukçularının genel teorisine göre her insan zimmet diye isimlendirilen, hak sahibi olmasını sağlayan manevi bir kapla donatılmış olarak doğar. İnsan belli yaş dönemlerinden geçtikten sonra hakların farklı türlerine sahip olur. Zimmet ve ehliyet konusunda kadın ile erkek arasında herhangi bir fark yoktur. İslam hukukunda haklar ve hakları kullanma yetkisi, kişilerin cinsiyetine bakılmaksızın tamamen objektif kriterler çerçevesinde oluşmaktadır. İslâm hukukuna göre, hakları kullanma ehliyeti bakımından bütün insanlar eşittir. Bu sebepten dolayı kadın erkek fark etmeksizin her insan dilediği gibi malî haklara sahip olabilir. Öteden beri kadının sosyal statüsü, hukuki kişiliği, şahsi ve malî haklara sahip olup olmaması tartışmalara konu olmaktadır. Hatta denilebilir ki bu konudaki tartışmalar düşünce tarihiyle paralel bir seyir izlemiş; farklı dönemlerde kadının konumu farklı veçhelerden söz konusu edilmiştir. Batı dünyasında kadının şahsi ve malî hakları konusunda yoğun tartışmalar yaşanmış, kadının mülk sahibi olması, çalışma hayatına katılması uzun bir evreden geçtikten sonra mümkün olabilmıştır. İslam dünyasında ise bu konuda çok fazla bir tartışma ve yazılı birikimin olmadığı görülmüştür. Klasik fıkıh kitaplarında kadının hukuki kişiliğini ilgilendiren konuların ele alındığı müstakil bölümler mevcut değildir. Bu konuda yazılı bir birikimin olmaması, tartışmaların olmaması esasen bu konuda bir sorun yaşanmadığına işaret eder. Zira âyet ve hadislerde mülkiyet sahibi olma, ticaret yapma, çalışmak, mirasçı olma gibi konular hep genel ifadelerle geçer. Bunun yanı sıra hukuki kişiliğe, ehliyete, hak sahibi olmaya işaret eden dini metinlerde de kadın ve erkek arasında herhangi bir farka işaret edilmemiştir. Kadın tıpkı erkek gibi mirasçı olma, mesken edinme, ticaret yapma, mülk edinme, hukuki tasarruflarda bulunma haklarına sahiptir. Kadın bu hususlarda serbest teşebbüs hakkına sahiptir; kimseden izin almak zorunda değildir. Bunun yanı sıra kadın erkekten farklı olarak nafaka, mehir gibi yalnızca kadınlara ait olan ve doğrudan kanundan kaynaklanan bazı malî haklara da sahiptir. Kadının sahip olduğu bu kabil haklar bizzat Allah tarafından güvence altına alınmıştır. Temel insan hakkı kapsamında bulunan bu haklar ihlal edilmez, başkasına devredilmez, tamamen iptal edilmez. Kadının ekonomik haklarını konu alan bu çalışmada öncelikle haklara sahip olma ve haklardan yararlanmada kadınla erkek arasında bir fark bulunmadığı, İslam dininin bu konuda geniş bir hürriyete ve hak doktrinine sahip olduğu konusu ele alınacaktır. Genel bir girişten sonra kadının en temel malî haklarından olan mehir, miras, nafaka gibi haklar değerlendirilecektir. Nafaka hakkı, evlilik ve iddet nafakası adı altında iki ana başlıkta değerlendirilecektir. Mesken hakkı fıkıh kitaplarında nafaka kapsamında değerlendirilmekle birlikte bu çalışmada müstakil olarak ele alınacaktır. Günümüzde de mesken hakkı bağımsız bir hak türü olarak ele alınmıştır. Bunlardan ayrı olarak günümüzde sıklıkla tartışılan kadının çalışma hakkı genel bir çerçevede değerlendirmeye tabi tutulacaktır. Bu konudaki rivâyetlere yer verilecek ve önerilerde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Miras, Nafaka, Mehir, Hak.

Abstract

All people are born equal, free from crimes and equipped with certain rights. Race, gender, social status and lineage do not have any effect on having and enjoying rights. People have an equal status in the possession and enjoyment of rights, except in the case of certain biological deficiencies and disability. According to the general theory of Islamic jurists, every human being is born equipped with a spiritual vessel called dhimmet, which enables her to have rights. After passing through certain age periods, people acquire different types of rights. There is no difference between men and women in terms of embezzlement and dhimmet. Rights and authority to exercise the rights in Islamic Law are completely determined in accordance with objective criteria regardless of the gender of the person. According to Islamic Law all people are equal in terms of the qualification to use rights. For this reason women can have financial rights as they wish. For a long time, women's social status, legal personality, personal and financial rights have been the subject of discussions. It can even be said that the discussions on this subject followed a parallel course with the history of thought; In different periods, the position of women has been discussed from different aspects. In the Western world, there have been intense debates about the personal and financial rights of women, and it became possible for women to own property and participate in the working life after a long phase. In the Islamic world, it has been seen that there is not much discussion and written knowledge on this subject. There are no separate chapters in classical fiqh books that deal with the issues concerning the legal personality of women. The fact that there is no written knowledge on this subject and that there are no discussions indicates that there is no problem in this matter. Because in the verses and hadiths, subjects such as owning property, doing business, working, being an heir are always mentioned in general terms. In addition, there is no difference between men and women in religious texts that point to legal personality, competence and being entitled. Besides, women have some financial rights such as alimony, inheritance, mehr, residence right which directly come from the law. Women have the right to free enterprise in these matters; she doesn't have to ask permission from anyone. These rights that the women have are guaranteed by law. These rights, which are within the scope of basic human rights, are not violated, transferred to another person, or completely revoked. In this study, which is about women's economic rights, first of all, it will be discussed that there is no difference between men and women in having and benefiting from rights, and that the religion of Islam has a wide freedom and right doctrine in this regard. Although the right to residence is evaluated within the scope of alimony in fiqh books, it will be discussed separately in this study. Today, the right to abode is considered as an independent right. Apart from these, women's right to work, which is frequently discussed today, will be evaluated in a general framework. Bunlardan ayrı olarak kadının mesken ve çalışma hakkı genel bir çerçevede değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

Keywords: Islamic Law, Inheritance, Alimony, Mahr, Right.

Giriş

İslâm hukukunda hak konusu, geniş bir perspektifte ele alınmış; nafaka, miras, mehir gibi malî haklar ve yaşama, barınma, fikir hürriyeti gibi malî olmayan haklar hassas bir şekilde belirlenmiş; hakların adalet ölçüleri çerçevesinde, nimet-külfet dengesi gözetilerek dağıtılması genel bir ilke olarak vaaz edilmiştir. Gerek Kur'ân ve sünnette gerekse bu iki kaynağın referanslığında şekillenen klasik literatürde haklar objektif olarak belirlenmesinin yanı sıra haklara sahip olan, hakları kullanan ve devreden hak sahiplerinin temel nitelikleri de tespit edilmiştir. İslam hukukunda insanlar cinsiyet, din, ırk, sosyal statü ayırımı yapılmadan haklara sahip olma ve haklardan yararlanma yetkisiyle bir diğer ifadeyle vücûb ve hak ehliyetiyle donatılmış olarak doğar. Öteden beri dile getirilen hakların kaynağının toplumsal bir mutabakat olduğu yönündeki iddiaların aksine İslam hukukunda hakların kaynağının Allah'ın iradesi ve ihsanı olduğu, temel hakların Allah tarafından insanlara ihsan edildiği genel olarak kabul görmüş bir gerçekliktir.¹

İslam hukukunda haklara sahip olma ve borç altına girebilmeyi sağlayan hak ehliyeti, cinsiyet, renk, ırk gibi arızı unsurlar dikkate alınmaksızın genel bir ilke olarak benimsenmiştir. İslâm hukukçuları kişiyi anne karnına sağ olarak düştükten itibaren hak sahibi kılan hak ehliyetini "zimmet" le temellendirmişlerdir. Zimmet, kişiyi haklara sahip olmaya ve borç altına girmeye ehil kılan, manevi bir kap şeklinde tasavvur edilmiştir.² Hakların ontolojik arka planını oluşturan zimmet, Allah'la insan arasında gerçekleşen ve "bezm-i elest" diye ifade edilen bir sözleşmeye dayanır. Bu sözleşmeye göre insan, Allah'ın kendisine yüklediği sorumluluğu ve emaneti kabul etmiştir.³ İslam hukuk düşüncesinde zimmet, "hak ve yükümlülüklerin hukukî kaynağı olduğu gibi felsefî anlamda da kaynağını teşkil eder." Zimmetle kişi, fiziksel anlamdaki kişilikten hukukî anlamdaki kişiliğe, yani hukukun öznesi durumuna yükselir."⁴ Cinsiyet, ırk

¹ Hakla ilgili geniş bir değerlendirme için bkz. Abdurrezzâk Ahmed es-Senhûrî, *Mesâdiru'l-hak fi fikhi'l-İslâm* (Beirut: Menşaratu'l-Halebiyye el-Hukukiyye, 1998), 1/9-25; Ali el-Hafîf, *Ahkâmü'l-mu'âmelât*, 28; Ali Bardakoğlu, "Hak", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1997), 15/139-151.

² Sava Paşa, *İslam Hukuku Nazariyatı Hakkında Bir Etüd*, (İstanbul: Kitabevi), 2/ 310.

³ el-A'râf, 7/172.

⁴ Eyyüp Said Kaya-Hasan Hacak, "Zimmet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2013), 44/424-427.

gibi dışsal/arızı unsurlar zimmetten doğan hak ve fiil ehliyetini etkilememektedir.⁵ Zimmet ve ehliyet açısından bütün insanlar eşit doğar ve aynı haklara sahiptir.

İslam hukuku, kadına ehliyet bakımından tam bir özgürlük alanı sağlamış; kadının ekonomik hakları bazı hukukî müeyyidelerle güvence altına almıştır. Evli olsun bekâr olsun tam ehliyete sahip olan kadın her türlü hukuki işlemi gerçekleştirmeye ehildir. Hak sahibi olma ve haklardan yararlanma açısından kadınla erkek arasında tam bir eşitlik vardır. Kadın kendi malları üzerinde tasarruf yetkisine sahiptir; ticari faaliyetlerde bulunabilir, hukuki işlemlerini gerçekleştirmesi için birine vekâlet verebilir. Bu ve benzeri konularda kocasının iznini veya icazetini almak zorunda değildir.⁶

İslam hukukuna göre hak ve sorumluluklar bakımından kadın ve erkek arasında hassas bir denge mevcuttur. Kadın ve erkek birbiriyle mücadele eden değil birbirlerinin haklarını gözeten, birbirlerine karşı olan sorumluklarını yerine getiren, birbirlerinin eksikliklerini gideren, dünya ve ahiret hayatına hazırlıkta birbirlerine yardımcı olan iki varlık şeklinde tasavvur edilmiştir. Kadın hakları deyince hiçbir zaman onun karşında duran, onunla çekişen erkek figürü gündeme gelmemiştir. Kadın ve erkek bu anlamda birbirini tamamlayan iki öznedir.

İslâm hukukunda kadına birçok alanda tam bir teşebbüs serbestiyeti tanınmıştır. Kadın tıpkı erkek gibi ekonomik ve sosyal faaliyetlerde, akit yapma, akdi bozma, mülk edinme, ticari faaliyetlerde bulunma yetkisine ve salahiyetine sahiptir. Kendi tasarrufuyla kazandığı ekonomik haklar yanında kadın ayrıca doğrudan kanundan doğan bazı ekonomik nitelikli haklara sahiptir. İslâm dini kadına ekonomik faaliyetleri gerçekleştirebilecek özgür bir ortam sağlamıştır. Bu bağlamda Hz. Ömer'in şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Câhiliye ağında biz kadınları bir şey saymaz, onları hesaba katmazdık; bu durum Allah'ın onlar hakkında âyetler indirmesine ve kendilerine birtakım haklar vermesine kadar devam etti."⁷

İslâm hukukunda kadına verilen bu kabil haklar, Allah'ın güvencesi altındadır; hiçbir şekilde kısıtlanamaz, başkasına devredilmez, yok edilemez. Nafaka, mehir gibi bu hakların bir

---

⁵ Sabri Erturhan, *Temel Fıkıh Bilgileri* (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2018), 43 vd.

⁶ Servet Armağan, *İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler* (Ankara: DİB Yayınları, 2006), 72.

⁷ Ebu'l-Husayn Muslim b. el-Haccâc en-Neysâbrî Müslim, *Sahîhu Müslim*. thk. Halîl b. Me'mûn şeyhân (Beirut: Dâru'l-Ma'rife, 2007), "Talâk", 31 vd.

kısmı evlilik birliğinin varlığına bağlıken, çalışma hakkı, miras gibi bazı haklar evlilik birliğine bağlı değildir. Mehir, nafaka, miras gibi kadının malî haklarını konu alan bu çalışmada kadının bir fert olarak doğuştan sahip olduğu malî nitelikli haklar ile evlilik birliğinin varlığına bağlı olarak sonradan ortaya çıkan hakları ele alınacaktır. Klasik literatürde nafakanın kapsamında ele alınan “çalışma ve sükna hakkı” müstakil bir başlık altında ele alınacaktır. Günümüzde sıklıkla gündeme gelen sınırsız yoksulluk nafakası ve kadının çalışma hakkının engellenip engellenemeyeceği ilgili tartışmalar ilgili başlıklar altında değerlendirilecektir.

1. Mehir

1.1. Tanımı ve Mahiyeti

Sahih bir nikah akdinden sonra meydana gelen evlilik birliğinin kadına sağladığı malî haklardan ilki mehirdir. Mehir bir fıkıh terimi olarak, evlilik esnasında ödenen veya taahhüt edilen para veya ekonomik değeri bulunan malları ifade etmektedir.⁸ Âyetlerde mehir anlamında ecrin çoğulu olarak ücûr⁹, fariza,¹⁰ tavl,¹¹ sadûka, nihle¹² kelimeleri geçmektedir.¹³ Hadislerde ise kadına verilmiş bir hak anlamında daha çok mehir, misli mehir anlamında ukr ve sadak terimlerine rastlanmaktadır.¹⁴ Türkçe’de günümüzde daha çok mihir şeklinde kullanılır.¹⁵

Mehir, birçok toplum ve kültür bölgesinde evlenme esnasında veya öncesinde erkeğin evlenmeyi talep ettiği kız tarafına para yahut mal cinsinde verdiği ekonomik değerleri ifade eder. Mehir tarih itibariyle çok eski bir geçmişe kadar uzanır. Mehir ilk olarak satım akdine kıyaslanarak bir tür satım bedeli şeklinde tasavvur edilmiştir. Sonraki dönemlerde mehir, insan onur ve haysiyetine uygun olarak yeniden düzenlenmiş; nihâyetinde mehir aileler arasında

⁸ Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-müctehid ve nihâyetu'l-muktesid* (Beyrut: Müessesetu'r-Risâle Nâşirûn, 2010), 482; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2012), 356.

⁹ en-Nisâ, 4/25.

¹⁰ el-Bakara, 2/236.

¹¹ en-Nisâ, 4/25.

¹² en-Nisâ, 4/4.

¹³ en-Nisâ, 4/4.

¹⁴ Arent Jean Wensinck, *el-Mu'cemu'l-Müfrehes Lî Elfâzı'l-Hadisi'n-Nebevi* (Leiden, 1927), 6/280.

¹⁵ M. Akif Aydın, “Mehir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003), 28/389.

gerçekleşen bir hediyeleşmeye veya kadın tarafı için bir teminat vasıtası olarak kabul edilmiştir.¹⁶

Câhiliye döneminde mehir evliliğin temel şartlarından biriydi; evlilik ancak mehir verildiğinde geçerlilik kazanırdı. Mehir verilmeden yapılan evlilik, nikahsız bir birleşme olarak görülür ve utanç verici kabul edilirdi. Fakat bu dönemde kadına verilen mehir hukuki güvenceden yoksundu; “satış bedeli” şeklinde tasavvur edildiği için evlenecek kızın velisine ödenirdi. Evlenecek olan kadın mehirden pay alamazdı. Romalılar ve Atinalılar’da da mehir evlenecek kızın ailesine yapılan bir tür satış bedeli şeklinde kabul edilirdi. ¹⁷ İslâm diniyle birlikte mehir, kadının malî hakkı olarak nassla güvence altına alındı; geçmiş dönemlerin yanlış uygulamalarından arındırılıp tamamen kadına has kılındı.¹⁸

Âyetlerde evlenen kadınlara mehirlerinin verilmesinin gerekli olduğu bildirilmiş¹⁹ hadislerde de mehirle ilgili detaylı fıkhi hükümler yer almış, ayrıca mehir miktarının belirlenmesinde orta yolun tutulması, evliliği zorlaştıracak bir bedeli talep edilmemesi tavsiye edilmiştir.²⁰ İslâm hukukunda mehir nikah esnasında kayıt altına alınır; taraflar verilecek mehrin miktarı ve verilme şekli hususlarında anlaşılırlar.

Para, mütekavvim mallar ve bir mülkü belli bir süre kullanma hakkı gibi iktisadi değeri bulunan menfaatler, mehir olarak belirlenebilir. Erkeğin ilk eşini boşamasını vadetmesi, kadının sürekli aynı yerde ikamet etmeyi şart koşması gibi ekonomik değeri olmayan menfaatler mehir olarak tespit edilemez.²¹ Mehrin miktarı genelde tarafların ekonomik durumu ve örfe göre belirlenir. “Zengin olan gücüne göre, eli darda olan da gücüne göre onlara makul ve gönül alıcı bir şeyler versin. İyiler için bu bir borçtur.”²² âyeti mehrin erkeğin ekonomik durumuna göre belirlenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bununla birlikte alimler mehrin alt sınırını belirleme

¹⁶ Aydın, “Mehir”, 389; Abdullah Çolak, *İslam Aile Hukuku* (Çorum, 2017), 156.

¹⁷ Aydın, “Mehir”, 389; Hadi Sağlam, “İslâm Hukukunda Mehir Evlilik Sigortası Mıdır?”, *Universal Journal of Theology* 1/1 2016, 2.

¹⁸ Bkz.: el-Bakara, 2/236-237, 242; Nisâ, 4/4, 5, 24, 25; el-Mâide 5/5.

¹⁹ el-Bakara, 2/236-237; en-Nisâ 4/4, 24, 25;

²⁰ Miiftâhu künûzi's-sünne, “nikâh” md.

²¹ İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-Müctehid*, 484.

²² el-Bakara, 2/236.

yoluna gitmişlerdir. Hanefî ulemâya göre mehrin alt sınırı 10 dirhem²³; Mâlikî âlimlere göre ise 3 dirhemdir.²⁴

Mehrin üst sınırı hususunda Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından herhangi bir rakam telaffuz edilmemiştir. Hz. Ömer mehir için bir üst sınır belirlemek için girişimde bulunmakla birlikte “Eğer bir kadını bırakıp yerine başka bir kadın almak isterseniz ne kadar çok olursa olsun birincisine verdiğiniz hiçbir şeyi geri almayın.”²⁵ âyeti hatırlatılması üzerine bu girişiminden vaz geçmiştir. Mehir belirlenirken özellikle erkeğin ekonomik durumu göz önünde alınması gerektiğine ilişkin nebevi bir uyarı olmasına karşın genel geçer bir üst sınırı olamayacağı konusunda ittifak vardır.²⁶

1.2. Mehrin Hukuki Durumu

Mehrin hukuki durumu konusunda iki farklı görüş vardır. Görüş farklılıkları genellikle mehrin evliliğin şartı veya hukuki bir sonucu olup olmaması, boşanmadan sonra bir boşanma tazminatı, bir sosyal güvenlik güvencesi veya ekonomik bir teminat olup olmadığı noktasında yoğunlaşmaktadır. . Bilginlerin çoğunluğu mehri evliliğin sonuçlarından kabul ettiği görülmektedir. Buna göre mehir ne nikahın rüknü ne de şartıdır fakat ondan ayrılmayan bir parçadır. Bu sebeple nikah esnasında mehir belirtilmemiş, hatta verilmeyeceği şart koşulmuş olsa bile evlilik akdi geçerlidir.²⁷ “Kadınları boşarsanız, onlarla birleşmemiş ve mehir de belirlememiş olursanız malî bir sorumluluğunuz yoktur.”²⁸ âyeti bu genel görüşün isabetli olduğunu göstermektedir.

Mâlikîler, genel görüşten farklı bir görüş ortaya koymuş, mehri nikah akdinin sıhhat şartı kabul etmişlerdir. Mâlikîler mehir belirlenmeksizin yapılan evlilik akdini geçerli kabul etmezler.²⁹

²³ Ebû Hasan Ahmet b. Muhammed b. Ahmed b. Ca’fer el-Hanefî el-Bağdadî Kudûrî, *Muhtasârü Kudûrî fi’l-fikhi’l Hanefî* (Lübnan: Daru’l-kutubi’l-ilmiyye, 1997), 147.

²⁴ İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-Müctehid*, 482.

²⁵ en-Nisâ, 4/20.

²⁶ İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-Müctehid*, 482.

²⁷ Kudûrî, 147; Çolak, 155.

²⁸ el-Bakara, 2/236.

²⁹ Ebu’l-Berakât Ahmed b. Muhammed b. Ahmed Derdîr, *Ekrabi’l-Mesâlik li Mezhebi’l- İmâm Mâlik* (Kânû: Mektebetu Eyyûb, 2000), 58; İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-Müctehid*, 482; Farklı bir görüş için bkz. Çolak, *İslâm Aile Hukuku*, 156.

Bu görüş, mehir belirlemeden evlenen çiftlerin boşanmaları durumunu düzenleyen âyetin hükmüne zıt bir görüştür.³⁰ Zira âyet açık bir şekilde, mehir belirlenmeden yapılan evliliğin geçerli olduğunu ifade eder. Bundan dolayı Mâlikîlerin görüşünün isabetli olmadığı söylenebilir.

Mehir evliliğin mütemmim cüzlerinden biridir. Mehrin semen şeklinde tasavvur edilmesi onun hukuki yapısıyla uyuşmamaktadır. Mehir miktarı belirlenmeyen hatta mehrin hiç konuşulmadığı nikah akdinin geçerli olması mehrin satım akdindeki semene benzemediğini göstermektedir. Satım akdinde semenin tespit edilmemesi akdi en başta batıl kılar. Semen, satım akdinin rüknü olmasına karşın mehir evlilik akdinin rüknü değil, tamamîyet şartıdır. Semen ödenmesi zorunludur. Oysa kadınlara mehirlerinin verilmesi gerektiğini bildiren âyette³¹ mehir bir tür bağış veya hediye şeklinde ön plana çıkmıştır.

Mehir, bazı nitelikleri haiz bir hak türüdür. Öncelikle doğrudan şâr'îin iradesine dayanır, onun hükmünden doğar. Taraflar karşılıklı rıza ile mehri talep hakkını iskat edemez. Bundan dolayı mehir belirlenmeksizin yapılan evlilikler geçerli olup daha sonra mehr-i misil adı altında mehir tespiti yapılır. Nikah esnasında belirlenen mehrin geçersiz olması halinde de yine misil mehir verilir.³²

Âyetlerde erkeğin mehir adı altında kadına ödeyeceği malî değerler³³ hak kelimesiyle ifade edilmiştir. Bu hak türü âyetle sabit olduğundan hukuki ve ferdin yararına taalluk eden özel bir hak (kul hakkı) anlamında uhrevî bir haktır. Dolayısıyla mehir kanun marifetiyle kazai olarak düşürülse bile diyaneten zimmeti meşgul etmeye devam eder. Evlilik birliğiyle erkek tarafı açısından bir borç kadın açısından bir alacak hakkı şeklinde ortaya çıkan mehir, kadının şahsi hakkıdır. Kadının babası ve kocası da dahil hiç kimse mehir üzerinde tasarrufta bulunmaz. Fakat kadın izin vermesi halinde başkası mehirde tasarrufta bulunabilir. "Eğer kendi istekleriyle o mehrin bir kısmını size bağışlarsa, onu da afiyetle yiyin."³⁴ âyeti kadının mehri üzerindeki mutlak yetkisini göstermektedir.

---

³⁰ el-Bakara, 2/236.

³¹ en-Nisâ, 4/4.

³² Kudûrî, *Muhtasar*, 147.

³³ el-Bakara, 2/236, 241.

³⁴ en-Nisâ, 4/4.

Mehir boşama yetkisine sahip erkek açısından deyin, “boşamayı zorlaştıran engel³⁵ ve boşama müeyyidesi”; sadece belli durumlarda boşama yetkisine sahip kadın için de bir maddî güvencedir. Mehir erkeğin kadını kolayca boşaması önünde bir engeldir. Mehir sayesinde kadın yeni bir evlilik yapıncaya veya maişet imkânı buluncaya kadar bir süre hayatını sürdürme imkânına kavuşur.³⁶

2. Mirasçılıktan Doğan Haklar

Mirasın taksimiyle ilgili, aileyi koruyup gözeten, bireyci ve kollektivist-sosyalist olmak üzere üç temel sistem ortaya çıkmıştır. Aileyi koruyup gözeten sistem nesebe dayalı kanuni mirasçılığa; ferdiyetçi sistem, miras üzerinde dilediği gibi tasarruf etme yetkisine; kollektivist-sosyalist sistem ise mirasın devlete kalma ilkesine istinat eder.³⁷ Her bir sistemde kadının mirastan kaynaklanan malî hakkı farklı şekilde ortaya çıkmıştır. Kollektivist sistemde kadının miras hakkına sahip olmadığı açıktır. İslam miras hukuku bu konuda aileyi koruyup gözeten bir sistemi benimsediği için kadına farklı durumlar için farklı oranlar ön görmüştür. Mirasçılık konusunda İslam dini kadına önemli kazanımlar sağlamıştır. Zira İslam gelmeden önce bölgeye hâkim olan Cahiliye örf ve adetinde kadın miras hakkına sahip değildi. Sadece eli silah tutan evin en büyük erkeği mirasçı olabiliyordu.³⁸

Miras paylaşımından kendisine düşen paylar kadının bir diğer malî hakkını oluşturur. İslam hukukunda kadının hangi sıfatla miras paylaşımından ne kadar pay alacağı âyetle belirlenmiştir.³⁹ Muris öldüğü zaman kadın; anne, kız evlat, kız kardeş, karı, baba bir kız kardeş ve nine sıfatıyla miras paylaşımına dâhil olur ve farklı şekillerde pay alır. Sıklıkla gündeme getirildiği gibi kadın her durumda erkeğin yarısını ya da erkekten daha az pay almaz.

³⁵ Aydın, mehr-i müeccelin yüksek tutularak kocanın boşama yetkisini kötüye kullanmasının önüne geçilebileceğini önerir: “Kocaya kadına nisbetle daha geniş boşama imkânlarının verildiği İslâm hukukunda mehrin özellikle müeccel mehrin yüksek tutulması halinde boşama hakkının kötüye kullanılmasına önemli ölçüde engel olduğu ve evli kadına belirli bir ekonomik güvence ve bağımsızlık sağlama amacına da hizmet ettiği söylenebilir. (Mehmet Âkif Aydın, “Mehir”, TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mehir> (22.10.2022). Bu görüş, mehrin makul seviyede tutulmasını gerektiren sünnete aykırıdır.

³⁶ Heyet, *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 1/375; Sağlam, 6.

³⁷ İbrahim Yılmaz, “İslâm Hukukunda Kız Çocuğunun Miras Hakkı ve Cahiliye Döneminde Kız Çocuğunu Mirastan Mahrum Etmenin Günümüz İslâm Ülkelerindeki İz Düşümü”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 29 2017, 262-265.

³⁸ Halit Çalış-Ahmet Yaman, *İslam Hukuku* (İstanbul: Bilay Yayınları, 2018), 381.

³⁹ en-Nisâ, 4/11-14.

Kadın bazı hallerde erkeğin yarısını alır. “ Allah size, çocuklarınız (ın alacağı miras) hakkında, erkeğe kadının payının iki katını tavsiye eder...”⁴⁰ âyetinde kadın, kız çocuğu sıfatıyla erkek kardeşinin yarısını alır. Kadının bu âyette belirtildiği üzere erkeğe düşen payın yarısını alması zorunlu bir hüküm değil, aksine tavsiye edici bir hüküm niteliğindedir. Bütün varisler rıza gösterdiği takdirde tereke eşit şekilde paylaşılabilir.

Kadının bazı hallerde erkeğin yarısını almasının nedeni, İslam miras hukukunda eşitlik yerine adaletin esas alınmasıdır. Kadın ve erkeğin sosyal statüleri ve nimet-külfet dengesi açısından bakıldığında bu taksimin gerekçesi daha iyi anlaşılır. Erkek, nafaka yükümlüsü olduğu için ona mirastan daha fazla pay verilir. Ailenin geçim sorumluluğu erkeğe aittir. Erkek, eşinin ve çocuklarının nafakasını temin edeceği gibi muhtaç vaziyetteki anne-baba ve bekâr olan kız kardeşinin nafakasını sağlamakla da vazifelendirilmiştir.⁴¹ Kadın, nafaka yükümlüsü olmadığı için evlilik birliğine zarar vermemek şartıyla kendi mal varlığında dilediği gibi tasarruf etme hakkına sahiptir. Ne kadar zengin olursa olsun ailenin ortak giderleri için harcamalarda bulunmak zorunda değildir. Evleninceye kadar nafakası babasına evlendikten sonra ise kocasına aittir. Nafaka yükümlüsü olduğu için erkeğin mülkiyeti sürekli azalacaktır. Herhangi malî bir sorumluluğu olmadığından kadının malı eksilmeyecektir. Aksine kadın dilerse mülkiyetini arttırabilecektir.⁴²

Yukarıdaki âyetten açıkça anlaşıldığı üzere, ana-babadan, karı-kocadan gelen miraslarda bir erkeğin hissesi kadının hissesinin iki katıdır. Ancak bu kural genel bir kural değildir. Kadın bazı durumlarda erkekle aynı payı alır. Kadın anne, kız kardeş sıfatıyla erkekle mirasa ortak olduğunda erkeğin payına eşit pay alır. “Eğer ölenin çocuğu varsa, geriye bıraktığı malda, ana babasından her birinin altıda bir hissesi vardır.”⁴³ âyetinde de kadın anne sıfatıyla erkekle aynı oranda yani altı da bir oranında pay alır. Keza “Eğer miras bırakan erkek veya kadının çocukları ve ana babası olmayıp bir erkek veya bir kız kardeşi varsa, her birine altıda bir düşer.”⁴⁴ âyetinde de kadın kız kardeş sıfatıyla erkek kardeşle birlikte aynı payı almaktadır. Görüldüğü

---

⁴⁰ en-Nisâ, 4/11.

⁴¹ el-Bakara, 2/233; et-Talak, 65/7.

⁴² M. Zeki Uyanık, “İslâm Aile Hukukunda Evlilik ve Boşanma Nafakası Bağlamında Süresiz Nafaka Yasası”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 47, 2019, 57-87.

⁴³ en-Nisâ, 4/11.

⁴⁴ en-Nisâ, 4/12.

üzere kadın bazı hallerde erkeğin payına eşit bir pay alır. Dolayısıyla miras paylaşımında “her durumda kadının, erkeğin yarısı kadar pay alır” şeklindeki ön kabul mirasla ilgili ayetlerin hükmüne aykırıdır.

Kadının mirastaki payı onun malî hakkıdır. Bu hak hiç kimse tarafından ıskat edilmez. Mirasçılıktan doğan malî haklar hukukun (şeriat) güvencesi altındadır.

3. Nafaka

Sözlükte nafaka kelimesi “harcamak, tüketmek” anlamındaki infâk masdarından türetilmiş olup “azık, ihtiyaçların karşılanması maksadıyla harcanan para vb. maddî değerler” manasına gelir.⁴⁵ Medeni hukukta nafaka sadece insan-insan ilişkilerini ilgilendirir şekilde düzenlenmiştir. Şöyle tanımlanmıştır: “Muhtaç durumda bulunan karı-kocanın birbirlerine, altsoyun üstsoya, üstsoyun altsoya, kardeşin kardeşlerine yardım yükümlülüğüne nafaka denir.”⁴⁶

İslâm hukukunda nafaka, geçmiş uygulamaların aksine bütün varlıkları kapsayacak şekilde geniş bir çerçevede ele alınmıştır. En geniş anlamıyla nafaka, “bir kimsenin canlı-cansız diğer varlıkların temel ihtiyaçlarını giderme, koruyup gözetleme yükümlülüğü” diye tanımlanmıştır.⁴⁷ Bu manada nafaka terim olarak, “hayatîyetin ve yararlanmanın devamlılığını sağlaması için gerekli olan harcamalar” şeklinde tanımlanabilir. Dar anlamda ise sahih bir nikah akdiyle kurulmuş evlilik birliğinden doğan malî sorumlulukları ifade eder. Evlilik birliği devam ettiği süre zarfında kadın -sorumluluklarını yerine getirmek kaydıyla- evlilik nafakası ve iddet nafakası adı altında iki malî hakka sahip olur. Bunlardan evlilik nafakası, evlilik sürecini, iddet nafakası ise boşama sürecini ilgilendiren bir nafaka türüdür.⁴⁸

3.1. Evlilik Nafakası

⁴⁵ Celal Erbay, “Nafaka”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), 282.

⁴⁶ Ejder Yılmaz, *Hukuk Sözlüğü* (Ankara: Seçkin Kitabevi, 1985), 533.

⁴⁷ Alau’ddîn Ebî Bekr b. Su’ûd el-Hanefî Kâsânî, *Bedâiu’s-Sanâi’ fi Tertîbi’s-Şerâi’* (Beyrut: Dâru’l-İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, 2010), 3/417; Ebu Zekeriyya Muhyiddin b. Şeref, *Minhâcu’t-Talibîn Nevevî* (Dimeşk: Dâru’l-Feyhâ, 2013), 513; Abdullah b. Mahmûd b. Mevdûd Mevsilî, *el-İhtiyâr li- ta’lîl’l-Muhtâr* (Beyrut: Dâru’l-kütübî’l-İlmiyye, 2003), 4/3-15; Muhammed Emin Alaaddin İbn Âbidîn, *Reddu’l-muhtar ale’d-Dürri’l-muhtâr* (Beyrut: Dâru’l-kütübî’l-İlmiyye, 2003), 5/278; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslamiyye ve Istilahatı Fikhiyye Kamusu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, trs..) 2/444; Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2010), 443.

⁴⁸ İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-Müctehid*, 3/114.

Evlilik nafakası, kadın lehine sahih bir nikah akdinden sonra meydana gelen evlilik birliğinden doğan malî bir hakkıdır. Evlilik nafakası, doğrudan kanundan kaynaklanan, karı-koca arasında meydana gelen malî bir alacaklılık ve borçluluk ilişkisidir.⁴⁹ Burada kadın alacaklı koca ise borçlu konumundadır. Evlilik nafakası işlevi yönünden ise “kocanın karısının hayatını idame etmesi için gerekli olan zaruri ihtiyaçlarını temin etmesi” diye tanımlanmıştır.⁵⁰

Evlilik nafakası nikah akdinin hukukî sonuçlarından biridir. Evlilik bağı devam ettiği süre zarfında nafaka yükümlülüğü devam eder. Âyet⁵¹ ve hadislerde evlilik nafakası mutlak zikredildiği için, kocanın nafaka borçlusu, dini, yaşı, ekonomik durumu ne olursa olsun kadının ise nafaka alacaklısı olduğu konusunda İslâm hukukçuları icmâ etmiştir.⁵² Şu kadar var ki, İbn Hazm’a (ö. 456/1064) göre zengin olan kadın fakir kocasının nafakasını temin etmekle yükümlüdür.⁵³

Evlilik nafakası kadının dokunulmaz bir hakkıdır. Fakat bu hak, kadının evlilik birliğinin gerektirdiği sorumlulukları yerine getirme şartına bağlıdır. “Kadınların, mâkul ve meşrû ölçülerde ödevlerine denk hakları vardır.”⁵⁴ âyeti bu hakkın ödevlere bağlı olduğunu, kanundan doğan, belli şartlarla mukayyet bir hak türü olduğunu göstermektedir. Buna göre kadın kocanın gösterdiği eve gider ve evliliğin gereklerini yerine getirirse koca yiyecek, giyecek, barınma gibi temel ihtiyaçları giderme yükümlülüğü altına girer.

3.1.1. Evlilik Nafakasının Hükmü

Fakîhler, Müslüman olsun olmasın sahih bir nikahla evlenen kadının, nafakayı hak ettiğinden ittifak etmişlerdir. Kadının evlilik nafakasını alabilmesinin ön şartı; sahih bir nikah akdiyle evlenmiş olması, kocasıyla aynı evi paylaşması ve evlilik birliğinin gerektirdiği görevleri

⁴⁹ Zeki Uyanık, “İslâm Aile Hukukunda Evlilik ve Boşanma Nafakası Bağlamında Süresiz Nafaka Yasası”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47 (2019), 57-87.

⁵⁰ Kudûrî, 172; Erbay, *İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 24.

⁵¹ İlgili âyetler için bkz.: Bakara 2/228, 233, 236; Nisa, 4/34.

⁵² el-Bakara, 2/228, 229, 233, 236; en-Nisâ, 4/19; et-Talâk, 65/1, 6, 7; Muhammed b. İsmâ‘îl Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâi'l-'Arabî, 2001), “Nafaqât”, 1, 9; Müslim, “Zekât”, 38, “Akziye”, 7; Süleyman b. el-Eş‘as es-Sicistânî Ebû Dâvud, *Sünenu Ebî Dâvud* (Beyrut: Mektebetu İbn Hazm, 2004), “Nikâh”, 40-41; Ebî İsmâ Muhammed b. İsmâ b. Sevre Tirmizî, *Câmiu't-Tirmizî*, (Dimeşk: Mektebetu İbn Hacer, 2004), “Tefsîr”, 9.

⁵³ Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd İbn Hazm, *Muhallâ* (Kahire: İdâretu'l-Matbaâtu'l-Münîr, 1352), 10/ 92.

⁵⁴ el-Bakara, 2/228.

yerine getirmekten kaçınmamasıdır. Bu ortak şartlar yanında evlilik nafakasını gerekli kılan ve mezheplere göre farklılık arz eden başka şartlar da vardır.

Hanefilere göre kadının nafakayı almasının sebebi; sahih nikahla evlendiği koca tarafından alıkonulmasıdır. Kadın evlilik akdiyle daha önceki hayatta sahip olduğu bazı feragat etmiştir. Koca kadını kendisi için alıkoymuş; onu kendi hayatının akışına tabi kılmıştır. Kadının alıkonulmasının faydası kocaya ait olduğuna göre koca onun zaruri ve yaşadığı çağın şartlarına uygun olan tabii ihtiyaçlarını karşılamak zorundadır. Kadın evlilik birliğinin gerektirdiği işleri ihmal ederek nafakayı sağlamaya yöneldiğinde evlilik birliğinin geleceği tehlikeye girer. Yeterince nafakası karşılanmadığı takdirde ise, kadın sıkıntılı bir duruma düşebilir. Zira vaktini çoğunu evlilik birliğinin gerektirdiği zorunlu işlere ayıran kadın kendi nafakasını temin için çalışıp para kazanma olanağı bulamamaktadır.⁵⁵

Şâfiî ulemâsına göre evlilik nafakasının zorunlu olmasının nedeni; kadının kendisini tam bir şekilde eşine teslim etmesi, vaktini evlilik birliğinin gerektirdiği işlere hasretmesi ve kendisine tahsis edilen meskene yerleşmesidir.⁵⁶ İmâm Şâfiî'nin son görüşü de bu şekildedir. Bu son görüşe göre nafakanın vacip olmasının sebebi, salt nikah akdidir. Burada kadının cinsel münasebete gücünün yetip yetmemesini dikkate alınmaz. Sahih bir nikah akdinden sonra kadın derhal nafakaya hak kazanır. Bu bağlamda İmâm Şâfiî kadının baliğ olup kocanın baliğ olmadığı durumlarda nafakanın vacip olduğunu, kadının baliğ olmadığı hallerde ise mutlak olarak nafakaya hak kazandığı görüşünü benimsemiştir.⁵⁷ Özetle İmâm Şâfiî'ye ve Şâfiîlere göre sahih nikahla evlenen kadın her durumda nafakaya hak kazanır.

Mâlîkî ulemâsı nafakayı kadının cinsel münasebete uygun olup olmaması temelinde değerlendirmiştir. Mâlîkî mezhebine göre, nafakanın vacip olmasının nedeni; “buluğa ermiş erkeğin cinsel münasebete gücü yetebilecek olgunluğa eren eşiyile birleşmesidir. Bu durum,

⁵⁵ Kudûrî, 172; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi*, 4/16; Şemsü'l-Eimme Ebûbekir Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl Serahsî, *el-Mebsût* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1406), 5/181; Abdurrahim b. Ebî Bekr b. Süleymân el-Ma'raşî, *el-Muâdil şerhu munteka'l-ebhur* th. İsmet Kalkan, (Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, 2021), 1/448.

⁵⁶ Ebu İshak İbrahim b. Ali b. Yusuf Şîrâzî, *el-Mühezzeb fi Fıkhi'l-İmâmî's-Şâfiî* (Beyrut: Dâru'l-fikr, trs.) 2/159; Abdülkerim Zeydan, *el-Mufasssal fi Ahkâmî'l-Mer'e ve'l-Beyti'l-Müslim fi's Şerâti'l-İslâmiyye* (Beyrut, 1993), 7/154.

⁵⁷ İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-müctehid*, 512.

kadının velisinin yahut kocanın talebi üzerine gerçekleşir".⁵⁸ İmâm Mâlik'in bu konuda, "Nafaka koca, karısıyla cinsel münasebete girmeden ya da karısı cinsel münasebet için bir yere çağrılmadan vacip olmaz." şeklinde bir görüş belirttiği rivâyet edilmiştir. ⁵⁹ Ona göre bu davet hâsıl olmaz ve kadın özür olmadan gerdeğe girmekten kaçınırsa nafaka hakkı düşer. Keza kadın cinsel münasebete müsait olmayacak kadar küçükse ya da erkek ergin değilse o zaman da kadın nafakaya hak kazanamaz.⁶⁰ Tusûlî bu durumu şu şekilde ifade etmiştir: "Çünkü nafaka kadından yararlanmaya karşılıktır."⁶¹ Özetle, Mâlikîlere göre nafakanın vacip olmasının nedeni kadının cinsel münasebete uygun olması, gerdekten kaçınmamasıdır.

Maliki mezhebinde nafakanın vücbiyeti her ne kadar akit ve istimta' gibi iki temel üzerinde kurulmuşsa da istimta'nın ön plana çıktığı dikkati çekmektedir. Bu hususu, Malikilerin evlilikte nimet-külfet dengesi çerçevesinde ortaya çıkan bakış açılarının bir tezahürü olarak görmek gerekir.

Hanbelî Mezhebine göre ise nafakanın vâcip olmasının sebebi, cinsel münasebete güç yettirebilecek olgunluğa erişen ve sahih nikâhla evlenilen kadının kendisini kocasına teslim etmesidir.⁶²

İslam hukukçularının nafaka için çeşitli görüşler ileri sürdüğü görülmektedir. Bazıları nafakayı cinsel münasebet temelinde değerlendirirken bazıları ise evlilik birliğinin gerektirdiği sorumluluklar temelinde değerlendirmiştir. Her mezhebin görüşü mezhep içi sistematığı açısından isabetli görülürken konunun temelini oluşturan ayetler ve çağdaş hukuki düzenlemeler zaviyesinden bakıldığında en isabetli görüşün Şâfiîlerin görüşü olduğu görülür. Nafakayı nikah akdinin varlığına bağlayan, diğer durumları nafaka hakkının sabit olması için bir şart olarak ileri sürmeyen Şâfiîlerin görüşü kadının nafaka hakkını mutlak olarak zikreden ayetlerin ruhuna daha uygundur. Nafakanın teekküdü için nikah akdinin mevcudiyeti daha objektif bir kriterdir. Talakla etkileri giderilebilecek diğer durumlar hem sübjektif hem de küçük

⁵⁸ Ebu'l-Berekât Ahmed b. Muhammed ed-Derdîr, *eş-Şerhu'l-Kebîr alâ Muhtasari'l-Halil* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, Beyrut, trs.), 2/ 508-509; Hasan Alî b. Abdî's-selâm Tusulî, *el-Behce fi Şerhi't-Tuhfe* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998), 1/208.

⁵⁹ İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-müctehid*, 512.

⁶⁰ ed-Derdîr, *eş-Şerhu'l-Kebîr alâ Muhtasari'l-Halil*, 2/494; Tusulî, *Behce*, 1/209; Vehbe Zuhaylî, *İslâm Fıkhu Ansiklopedisi* (İstanbul: Risale Yayınları, 1992), 10/96-97.

⁶¹ Tusulî, *Behce*, 1/209.

⁶² Mansur b. Yunus b. İdris el-Behûfî, *Keşşâfu'l-Kmâ' an Metni'l-İknâ*, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1402), 5/186.

yaşta evlendirilen ya da evlendikten sonra cinsel münasebete uygunluğunu yitiren kadınlar için dezavantajlı bir durumdur.

3.1.2. Kapsamı ve Yürürlüğü

Evlilik nafakasının kapsamını ve niteliğini, kocanın ekonomik durumu, evlilik birliğinin içinde bulunduğu çevrenin sosyo-kültürel durumu belirler. Kadın, kocanın ekonomik durumuna uygun olmayan isteklerde bulunamayacağı gibi koca da ekonomik gücü imkân verdikçe kadının makul isteklerine cevap vermekten kaçınmaması gerekir. Nafaka yükümlüsü olan koca bu yükümlülüğünü âyette belirtildiği üzere ekonomik durumuna göre yerine getirir.⁶³

Nafakanın kapsamı israf ve kısıtlamaya gidilmeksizin belirlenir. Kocanın ekonomik durumu esas olmakla birlikte her ikisinin durumunu dikkate alınması gerektiği görüşünü savunanlar da bulunmaktadır.⁶⁴ Nafaka yükümlüsü koca olduğuna göre nafakanın kapsamının belirlenmesinde onun durumunun dikkate alınması daha makul bir yaklaşımdır. Nafakadan kaynaklanan sorunlar yaşanmaması için evlilikten önce erkeğin ekonomik olarak kadına denk olup olmadığı dikkate alınmalıdır. Bekârken geniş imkânlar içerisinde yaşayan bir kadının evlenince darlık çekmesi evlilik birliğinin sıhhatine zarar verebilir. Nitekim evlilik birliğinde kadının haklarını koruyucu bir şart olarak gündeme gelen küfüvde Hanefiler erkeğin zenginlik bakımından, Şâfiîler ise meslek bakımından denk olmasını şart koşmuşlardır.⁶⁵ Esasen bu şartlar nafakadan kaynaklanabilecek sorunlar için tedbir niteliğindedir.

Evlilik nafakası eşlerin ekonomik ve sosyal durumlarına uygun olarak belirlenir. Nafaka genel anlamda gıdayı, giyeceği, ev eşyasını, ikamet edilen ev için gerekli şeyleri ve gerekli hallerde hizmetçiyi kapsar.⁶⁶ Yiyecekler mutat ölçüde bölgesel olarak, giyecekler ise mutat ölçüde altı aylık bir süre için belirlenir.⁶⁷

⁶³ et-Talak, 65/7.

⁶⁴ el-Halebî, 281.

⁶⁵ Hamza Aktan, "Nafaka", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2022), 25/ 166-168.

⁶⁶ Kasânî, 5/221; Nevevî, *Minhâc*, 513; Muvaffakuddîn Ebî Muhammed Abdillâh b. Ahmed b. Muhammed İbn Kudâme, *el- Muğnî* (Riyâd: Dâru'l Alemu'l-Kutub, 1997), 7/201; Tusulî, *Behce*, 1/208.

⁶⁷ el-Halebî, 281.

Nafaka erkeğin zimmetini meşgul eden ve geleceğe izafe edilen bir borçtur. Kadın açısından ise deyn hükümlerine tâbi malî bir haktır. Nafakanın kadının erkek üzerindeki bir hakkı olduğu konusunda ittifak vardır.⁶⁸ Gerek âyet⁶⁹ gerek hadisler nafakanın erkeğin ödemesi gerektiğini ifade eder.⁷⁰

Genel kanaate göre evlilik nafakası, kadın nafaka alacaklısı sıfatını kazandığı andan itibaren kocanın borcu haline gelir. Nafaka alacağı, diğer alacak haklarına göre bir önceliğe sahiptir. Nafaka hakkı, aslî ve temel ihtiyaçlardan olduğu için haczedilemez. Bu hak koca tarafından düşürülmediği gibi kısmen kadın tarafından da düşürülmez. Kadın geçmişe ait birikmiş nafakasından feragat edebildiği halde ileriye dönük nafaka hakkından feragat edemez. İlke olarak nikah akdiyle birlikte nafakanın temin edilmesi erkeğe farzdır. Ayrıca kadın henüz ödenme zamanının gelmemiş ve zamanla gelecek olan bu nafaka borcuna karşılık erkekten rehin alabilir.⁷¹ Bu durum nafakanın borç hükümlerine tabi olan güçlü bir alacak hakkı olduğunu göstermektedir.

Nafakayı temin görevini yerine getirmeyen kocası hakkında kadın, mahkemeye müracaat edebilir. Kadın dava açmadan hâkim resen soruşturma ve kovuşturmada bulunamaz. Eğer koca nafaka için gerekli mal varlığına sahipse hâkim kocayı nafakayı ödemeye zorlayabilir. Koca nafakayı ödemezse hâkim onu hapse mahkûm eder. Hapisten sonra tekrar nafakayı ödemezse hâkim nikahı derhal fesheder. Kocanın mal varlığı nafakayı temin etmeye yetmiyorsa mahkeme kadına, kocası adına üçüncü kişilerden borç alma yetkisi verebilir.⁷² Şâfiîlere göre nafakanın ödenmemesi durumunda kadının isteği üzerine hâkim eşleri ayırabilir.⁷³

Nafaka belli şartlara bağlı malî bir hak olduğu için bazı durumlarda düşer. Kadın hiçbir gerekçe olmadan evliliğin gerektirdiği fiillerden kaçınırsa nafaka hakkı sakıt olur. Keza kadın serkeş ya da cinsel uygunluğu esas alan mezheplere göre cinsel münasebete güç yetirmeyecek

⁶⁸ İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-müctehid*, 512.

⁶⁹ el-Bakara, 2/233.

⁷⁰ İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-müctehid*, 512.

⁷¹ Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed eş-Şâfiî, *Hilyetu'l-'Ulemâ fi Ma'rifeti Mezâhibi'l-'Ulemâ* (Mekke: Mektebetu Nazzâr Mustafâ el-Bâz, 1998), 2/595.

⁷² Kasânî, 5/ 108; İbn Kudâme, 9/ 233; Şirbînî,5/ 150.

⁷³ Nevevî, *Minhâc*, 516.

kadar küçük olursa ya da cinsel münasebete mani olan bir hastalığa yakalanırsa nafakaya hak kazanmaz.⁷⁴

Nafaka yükümlülüğü kocanın ölmesi ve boşamayla da sona erer. Bazı hallerde de nafaka yükümlülüğü geçici olarak sona erer. Kadın borcundan dolayı hapsolür veya biri tarafından kaçırılırsa veya mahremiyle birlikte hacca giderse nafaka yükümlülüğü geçici olarak sona erer.⁷⁵ Bu geçici haller sona erince nafaka hakkı avdet eder.

3.2. İddet Nafakası

Evlilik birliğinden doğan kadının bir diğör malî hakkı iddet nafakasıdır. Bu nafaka türü iddetin süresine bağılı olduğundan süresi boşamanın türüne göre değışiklik arz etmektedir. Bu nafaka türü boşamanın süresine bağılı olduğundan geçicidir.

İddet nafakası iddet devam ettiğı süre zarfında kadına verilen ve zorunlu ihtiyaçları kapsayan bir nafaka türüdür. Bu nafakanın hangi hallerde, ne şekilde verileceğı konusu tartışmalıdır. İddet nafakasının süresi, boşamanın çeşidine ve boşamanın sebeplerine göre değışmektedir.⁷⁶ *“Onları (iddetleri süresince) gücünüz nispetinde, oturduğunuz yerin bir bölümünde oturtun. Onları sıkıntıya sokmak için kendilerine zarar vermeye kalkışmayın. Eğer hamile iseler, doğum yapıncaya kadar nafakalarını verin. Sizin için (çocuğı) emzirirlerse (emzirme) ücretlerini de verin ve aranızda uygun bir şekilde anlaşın.”*⁷⁷ âyetine göre iddet nafası meskeni ve emzirme ücretini kapsamaktadır. İddet süresince kadın kocanın gösterdiği bir meskende konaklama ve -varsa eğer- çocuğunu emzirme karşılığında bir ücreti alma hakkına sahiptir. Hamile olması halinde iddet doğum yapmakla sona ereceğinden doğum yapıncaya kadar kadının nafaka hakkı devam eder.⁷⁸

Ric’i talakla boşanan kadın, iddet devam ettiğı süre zarfında yeme, içme, kıyafet ve barınma gibi ihtiyaçların içeriğini oluşturduğu nafaka hakkına sahiptir. Bu konuda alimler arasında ittifak vardır. Bâin talakla boşanan kadının nafakasının durumu, kadının hamile olup olmamasına bağılıdır. Bâin talakla boşanan kadın eğer hamile ise doğum yapıncaya kadar ric’i

⁷⁴ Kudûrî, 172.

⁷⁵ Kudûrî, 174; el-Halebî, 282.

⁷⁶ Celâl Erbay, *İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 1998), 40-42.

⁷⁷ et-Talak, 65/6.

⁷⁸ el- Bakara, 2/228, 229, 233; en-Nisâ, 4/19; et-Talâk 65/1.

talakla boşanan kadının sahip olduğu nafaka hakkına sahiptir.⁷⁹ Hamile olmayıp bâin talakla boşanmış kadınların iddet nafakasına sahip olup olmadığı konusunda tartışma vardır. Hanefîler kadının gebe olmasa dahi iddet süresince nafaka hakkına sahip olduğu görüşü benimsemiştir.⁸⁰ Hanefîlere göre kocanın ölümü ve kadından kaynaklanan bütün ayrılıklarda kadın iddet nafakasını alamaz.⁸¹ Bununla birlikte kadından kaynaklanan serkeşlik durumu olmadan meydana gelen mücbir boşanmalarda kadın iddet nafakasını hak eder.⁸²

Şâfiî ve Mâlikî ulemâsına göre kesin boşamada kadın hamile değilse nafaka hakkına sahip değildir.⁸³ “O kadınları, gücünüzün yettiği kadar kaldığınız yerin bir bölümünde oturtun⁸⁴” âyetinde mesken hakkının mutlak olarak ifade edilmesi; âyetin devamında “Eğer onlar hamile iseler doğuma kadar nafakalarını verin”⁸⁵ buyurularak nafakanın kapsamı yalnız gebe olan kadınlara teşmil edilmesi bu iki mezhebin delilidir. Hanbelîlere göre ise kesin boşamada, gebe olmayan kadın nafakayı alamaz.⁸⁶ Onlara göre gebe olmayan kadının nafakayı hak etmemesinin delilli Hz. Peygamber’in (s.a.s.) bu husustaki bir uygulamasıdır. Buna göre, kocası, Fâtıma b Kays’ı bâin talakla boşayınca, Hz. Peygamber (s.a.s.) ona nafaka hakkı vermemiş, nafakayı rici boşama ile sınırlandırmıştır.⁸⁷

Fesih iddeti bekleyen kadınlar nafaka hakkına sahiptir. Ayrılığa kadının bulûğ muhayyerliğini ya da velisinin fesih hakkını kullanması durumunda, boşanan kadının hamile olup olmaması nafaka hakkını etkilemez. Ancak dinden çıkma, kocanın usûl veya fûruundan birisiyle sıhri hısımlığı gerektirecek bir harekette bulunma gibi durumların neden olduğu ayrılıklarda kadının nafaka hakkı sâkıt olur.⁸⁸

⁷⁹ et-Talâk, 65/6.

⁸⁰ Kudûrî, 172; Kasânî, 3/ 419; el-Halebî, 283.

⁸¹ Kudûrî, 172.

⁸² Halebî, 283.

⁸³ Kasânî, 3/419; Nevevî, *Minhâc*, 515-516.

⁸⁴ et-Talâk, 65/6.

⁸⁵ et-Talâk, 65/6.

⁸⁶ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/352.

⁸⁷ Ahmed b. Şu`ayb el-Hurasânî Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî* (Beyrut: Dâru'l-Ma`rife, 2007), “Talâk”, 7; Ahmed b. Hanbel, *Müsned* (Beyrut: Beytu'l-Efkârî'd-Devliyye, 2005), 6/ 373, 417.

⁸⁸ Kâsânî, 4/479; Şemsuddîn Muhammed el-Hatîb Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc İlâ Ma'rifeti Me'âni Elfâzi'l-Minhâc* (Beyrut: Daru'l-Ma'rifet, 1997), 3/512; H. İbrahim Acar, “İddet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000), 21/470.

Hanbelî, Hanefî ve Şâfiî mezhebindeki bir görüşe ve Zahirî alim İbn Hazm'a (ö. 456/1064) göre hamile olsun olmasın nikah sahih olsun olmasın ölüm iddeti bekleyen kadına kocasının malından nafaka ödenmez. Çünkü koca öldüğü zaman yükümlülük için gerekli olan zimmeti ortadan kalkmış ve malı mirasçılara intikal etmiş olur.⁸⁹

4. Mesken Hakkı

Mesken hakkı, kadının malî nitelikte olan bir diğer hakkıdır. Mesken hakkı klasik literatürde nafaka hakkı kapsamında ele alınmakla birlikte bazı hallerde bu hak bağımsız olarak ele alınmaktadır. Günümüz hukukunda mesken hakkı müstakil bir hak türüdür.

Sahih bir nikah akdiyle evlenmiş bir kadının yiyecek, giyecek gibi temel gıda maddelerinin yanı sıra mesken hakkı da kanundan doğan malî nitelikli bir hakkıdır. Mesken hakkı evlilikte ve iddet süresinde sabit olur. İslam hukukunda zorunlu olmadıkça kadının, evinden dışarı çıkmaması esas kabul edilmiştir. Bundan dolayı koca, evlilik süresince kadına sağlamak zorunda olduğu meskeni, iddet müddetince de sağlamak durumundadır. Kadın da tıpkı evlilik sürecinde olduğu gibi iddet devam ettiği süre zarfında meskende bulunmak zorundadır.⁹⁰

Mesken, erkeğin malî durumu, kadının sosyal statüsü, çevrenin örf ve âdetine göre belirlenir. Mesken kiralanabilir; kocanın mülkü olması zorunlu değildir.⁹¹ Koca meskeni karısından kiralamışsa kira bedelini ödemekten kaçınmaz. Birden fazla eşi varsa her birine sosyal konumuna uygun müstakil mesken temin etmekle mükelleftir.⁹²

Mesken hakkı, doğrudan kanundan kaynaklanan, taraflarca iptal edilmeyen bir haktır. “O kadınları gücünüze göre oturduğunuz meskenin bir bölümünde oturmalarını sağlayın. Onları sıkıştırıp, zarar vermeye kalkışmayın..”⁹³ ve “Ey peygamber! Kadınları boşayacağınız zaman iddetlerini gözeterek boşayın ve bekleme sürelerini iyice hesap edin. Rabbiniz Allah’a saygısızlıktan sakının. Apaçık bir hayâsızlık yapmış olmadıkça onları evlerinden çıkarmayın, kendileri de çıkmasınlar. Bunlar Allah’ın koyduğu sınırlardır. Kim Allah’ın koyduğu sınırları

⁸⁹ Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî Cessâs, *Ahkâmü'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2007), 2/118-119.

⁹⁰ Nevevî, *Minhâc*, 514; Heyet, *Fetâva'l-Hindiyeye*, (Mısır, trs.), 3/ 391; Erbay, 17.

⁹¹ Nevevî, *Minhâc*, 514.

⁹² Erbay, “Nafaka”, 282.

⁹³ et-Talâk, 65/6.

aşarsa kendisine yazık etmiş olur. Bilemezsin ki; belki Allah bundan sonra yeni bir durum ortaya çıkarıverir.”⁹⁴ âyetleri mesken hakkının erkeğin yükümlülüğü, kadının malî hakkı olduğunu gösterir. Hz. Peygamber (s.a.s.) de “Nafaka ve süknâ ric’î talâkla boşanan kadın içindir.”⁹⁵ buyurmuş, bu hakkın varlığına işaret etmiştir.

İddet bekleyen kadının mesken hakkı, ayrılığın şekline ve sebebine göre değişiklik arz etmektedir. Rici talâkta, serkeş olmamak şartıyla kadının mesken hakkı konusunda ittifak vardır.⁹⁶ Hamile olup bâin talak iddeti bekleyen kadının mesken hakkı konusu tartışmalıdır. Hanefî, Mâlikî ve Şafiî ulemâsına göre bu durumdaki kadın mesken hakkına sahipken;⁹⁷ Hanbelîler ve Zâhirîler ise mesken hakkına sahip olmadığı görüşünü savunmuşlar.⁹⁸ Olumsuz görüş belirtenler “Eşim beni üç talâk ile boşadı. Rasûlullah (s.a.s) benim için nafaka ve süknâya hükmetmedi.”⁹⁹ hadisini delil göstermişlerdir.

Ölüm iddeti bekleyen kadının mesken hakkı konusunda da mezhepler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Hanefîlere ve Şâfilere göre ölüm iddeti bekleyen kadının mesken hakkı vardır.¹⁰⁰ Kadın vefat eden kocasının son evinde iddet bekler ve nâmahrem olan varislere karşı tesettür ilkelerine riâyet eder.¹⁰¹

Mâlikîlere göre ise meskenin kocanın mülkü olması ya da vefattan önce kirasını ödemesi durumunda kadın mesken hakkına sahiptir.¹⁰² Hanbelîler ise hamile olmayan kadına mesken hakkı tanımazken hamile olan kadının mesken hakkı olup olmaması konusunda olumlu ve olumsuz olmak üzere iki görüş ileri sürmüşlerdir.¹⁰³

⁹⁴ Talâk, 65/1.

⁹⁵ Ebû Ömer Yûsuf b. Abdullah en-Nemerî el-Endülisî İbn Abdilberr, *et-Temhîd*. thk: Mustafa b. Ahmed, Muhammed Abdülkerîm (Mağrib: Vezâretü Umumi'l-Evkâf ve'ş-Şuûni'l-İslamiyye, 1967), 13/73.

⁹⁶ İbn Hazm 10/298; İbn Abdilber, 18/51; Şîrâzî, 12/164; İbn Kudâme, 7/611; Ebû Ömer Yûsuf b. Abdullah en-Nemerî el-Endülisî İbn Abdilber, *el-Kâfi fî Fıkhi Ehli'l-Medîne el-Mâlikî* (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1992), 297;; Muhammed Emîn İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtar alâ Durri'l-Muhtar Şerhi Tenvîri'l-Ebsâr* (Riyâd: Dâru'l Âlemi'l-Kutub, 2003), 2/728; Bilmen, 2/ 49.

⁹⁷ Şîrâzî, 2/164; Kudûrî, 95.

⁹⁸ İbn Rüşd, 549.

⁹⁹ Ebû Muhammed Abdillâh b. Abdirrahman b. Fadl b. Behrâm Dârimî, *Sunenu'd-Dârimî* (Riyad: Dâru'l-Muğnî, 2000) “Talâk”, 10.

¹⁰⁰ Şîrâzî, 2/ 164.

¹⁰¹ İbn Âbidîn, 2/727; Abdulğani el-Ğanimî ed-Dımeşki Meydânî, *el-Lübâb fî Şerhi'l-Kitâb* (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-'Arabiyye, 2012), 3/86; Burhanuddîn Ebi'l-Hasan Ali b. Ebî Bekr el-Fergânî Mergînânî, *el-Hidaye Serhu Bidâyeti'l-Mubtedî*, (Beirut: Daru'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, trs.), 2/ 321.

¹⁰² İbn Abdilber, *el-Kâfi*, 296.

¹⁰³ İbn Kudâme, 7/ 607.

5. Çalışma Hakkı

İnsanlar eski çağlardan beri hayatını idame ettirmek için avcılık, toplayıcılık, ticaret, madencilik, tarımcılık, hayvancılık, ziraat gibi faaliyetlerde bulunmuş, tedrici olarak bugün hukuki metinlere konu olan “çalışma hayatı”nı şekillendirmişlerdir. Kadınlar tarih boyunca çalışma hayatının içinde bulunmuşlardır. Kadınlar evin bakımını yapmanın, çocuk doğurmanın yanı sıra çalışma hayatına da katılmış, evin gelirine katkı sunmuşlardır. Sanayileşmeden önceki dönemlerde çalışma hayatı tarıma ve hayvancılığa dayandığından evin tüm bireyleri çalışma hayatına katılıyor, evin temel ihtiyaçlarını temin ediyordu. Çalışmanın tamamen evin geçimine yönelik bu dönemde çalışma hakkı gündeme gelmemiştir. Sanayileşmeyle birlikte toprağa bağlı nüfus kentlere göç etti ve fabrikalarda çalışmaya başladı. Fabrikalarda zor şartlarda ve düşük ücretlerle çalışan erkek ve kadının geliri evi geçindirmeye yetmiyordu. Çocuklar da çalışma hayatına dâhil oluyordu. Uzun çalışma saatlerinin kadın sağlığı üzerindeki olumsuz etkileri, sakat ve ölü doğumların artması, kadınların çalışmasına karşı tepkilerin doğmasına neden oldu.¹⁰⁴ Sonraki dönemlerde yasal düzenlemeler yapılarak kadının çalışma hakkı güvence altına alındı. Günümüzde pek çok hukuk sisteminde, herkesin kanun önünde eşit olduğu ilkesi işlettirilerek kadın çalışma hakkı erkeğin çalışma hakkıyla aynı zaviyeden ele alınmaktadır.

Kadının çalışma hakkı spekülasyonlara açık bir konu olup sadece yasal haklar değil psikolojik ve fizyolojik farklılıklar, çalışma şartları, toplumsal gereklilik gibi birçok bağlamda tartışılması gereken bir konudur.

İslâm’a göre insan onuru ve değeri bakımından erkek ve kadın arasında fark yoktur; her insan tek bir nefisten yaratılan mükerrem bir varlıktır.¹⁰⁵ Haklara sahip olmanın temelini oluşturan vücup ehliyeti, haklardan yararlanmanın temeli olan eda ehliyeti bakımından kadın ve erkek eşittir. Kişinin cinsiyeti bu ehliyetin varlığında hiçbir tesiri yoktur. İnsan olmak, ehliyetin temelini oluşturmaktadır. Ehliyet açısından kadın tıpkı erkek gibi bütün haklara sahiptir.¹⁰⁶ Akli, ruhi ve hukuki yeterliliğe sahip kadın hukukun bir muhatabı olarak hakları

¹⁰⁴ <https://calismaortami.fisek.org.tr/icerik/temel-bir-insan-hakki-olarak-calisma-hakki-kadınlar-nasil-ve-hangi-kosullarda-yararlanıyor/>; erişim tarihi: 26.07.2022.

¹⁰⁵ en-Nisâ, 4/1.

¹⁰⁶ Abdullah Kahraman, *Fıkıh Usûlü* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2010), 252.

elde etme ve haklardan yararlanabilme salahiyetine sahiptir.¹⁰⁷ *Erkeklerin de kazandıklarından nasipleri var, kadınların da kazandıklarından nasipleri var.*¹⁰⁸ ayeti bu gerçeğin delilidir.

Çalışma hakkı, hukukun bir konusu olmasından önce çalışma şartları, psikolojik ve fizyolojik farklılıklar, sosyal realite çerçevesinde değerlendirilmesi gereken bir konudur. İslam hukukuna göre kadının çalışması câizdir. Nitekim bazı rivâyetler, Hz. Peygamber (s.a.s.) döneminde kadınların çalıştığını ve çalışma hayatından alıkonulmadığını göstermektedir.¹⁰⁹ Ayrıca Hz. Peygamber döneminde, kadınların ticaretle uğraştığı, deri işleme sanatına sahip olduğu, bahçe işlerinde çalıştığı, koyun çobanlığı yaptığı da kaynaklarda zikredilmektedir.¹¹⁰ Keza Raşit halifeler döneminde kadınların çalışma hayatına katıldığı zikredilmiştir. Söz gelimi Hz. Ömer, Şifa binti Abdullah'ı Medine çarşılarından birine zabita olarak tayin etmiştir.¹¹¹ Kadının çalışmasına dair cevaz hükmü, bazı şartları gündeme getirmiştir. Genel kabule göre, “kadın kendisini zayıf düşürmeyecek ve güzelliğine zarar vermeyecek bir işi evde yapabilir. Koca zararlı olacak bir şeyden onu engelleyebilir¹¹²” Ancak klasik fıkhumıza göre “kadının devlet memuru olarak veya evin dışında bir sanatın sahibi olarak çalışması ise evlilik birliği sarsılmaması için tamamen kocasının iznine bağlı olarak gerçekleşir. Şâyet kocası onu dışarıda çalışmaktan menedip evdeki düzenle ilgilenmesini isterse, o da dinlemez ve çalışmak için evden ayrılırsa, bu bir nüşuz sayılır. Çünkü onun kocasına kendini teslimi eksiktir. Kocanın hakkı olan alıkoyma tam olmadığı için naşize olmuştur ve nafakayı hak etmez. Kadın kendisini gündüz değil de gece teslim etse veya bunun aksi de olsa, teslim noksan olduğu için nafaka yoktur¹¹³”

Kadının çalışma hakkı konusunda İslâm hukukunda yasaklayıcı ya da teşvik edici bir norm yoktur. Fakihler ise yaşadığı dönemin sosyo-kültürel şartlarına göre hükümler ortaya koymuşlardır. Dolayısıyla bu konu tamamen içtihadi bir konu olup birçok faktör dikkate alınarak değerlendirilmelidir. Kadının çalışmaya hakkı erkeğe kıyasen değerlendirilmemelidir. Kadın ve erkek gerek fizyolojik gerekse psikolojik bakımdan birbirinden ayrı özelliklere

¹⁰⁷ Kahraman, 252.

¹⁰⁸ en-Nisa, 4/32.

¹⁰⁹ İbn Hacer el-Askalânî, *el-İsabe fi Temyizi's-Sahabe* (Mısır, 1328), 4/ 232, 338, 449-450.

¹¹⁰ Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*. thk. Yusuf el-Hâc Ahmed (Şam: Mektebetu İbn Hacer, 2004), “Taharat”, 29; Buhârî, “Nikah”, 107; Müslim, “Selam”, 34; Buhari, “Zebâih”, 18.

¹¹¹ İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzibu't-Tehzib* (Haydarabad 1907), 12/428.

¹¹² Vehbe Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi* (İstanbul: Risale Yayınları, 1996), 10/98.

¹¹³ İbn Abidin, 3/577.

sahiptir. Kadının çalışma hakkı külli maslahatlar, toplumsal realite, kadının bedensel ve ruhsal durumu göz önüne alınarak değerlendirilmelidir.

Sonuç

İslam hukukuna göre haklar cinsiyet, soy-sop, sosyal statü gibi etmenler dikkate alınmadan objektif ve genel bir çerçevede belirlenmiştir. Her insan doğuştan eşit ve mükerrem bir varlık olarak doğar. İnsan olma noktasında kadınla erkek arasında fark yoktur. Gerekli olan bedeni ve zihni olgunluk oluştuktan sonra kadın haklara sahip olabilir ve haklardan yararlanabilir. Âyet ve hadislerde haklara sahip olmak ve haklardan yararlanmak yalnızca temyiz ve rüşt temelinde değerlendirilmiş; cinsiyete, sosyal statüye, makam-mevkiye işaret eden herhangi bir atfa yer verilmemiştir. Hukuki kişilik konusundaki âyet ve hadislerin genel ifadeleri, bütün insanların haklara sahip olma ve hakları kullanma konusunda eşit olduğunu göstermektedir.

İslam dini gelmeden evvel kadının sosyal ve ekonomik haklar konusunda iç açıcı bir durumda olmadığı bilinen bir gerçektir. İslam, kadının sosyal statüsünü tanıdı ve güçlendirdi; kadının bilmediği, sahip olmadığı hak türlerini güvenceye aldı. Klasik fıkıh literatüründe kadının sahip olduğu mali haklar titizlikle incelendi. Bu haklar genel olarak mehir, nafaka, miras, çalışma hakkı, mesken hakkı şeklinde özetlenebilir.

İslam hukukuna göre mehir, evlenen kadının hakkıdır. Bu hak hukuk tarafından güvence altına alınmıştır. Iskat edilmez, devredilmez. Nafaka hakkı, gerek evlilikten önce gerekse evlilikle birlikte var olan bir hak türüdür. Kadın bu açıdan riskin olmadığı bir konuma sahiptir. Tercihe şayan olan Şâfiîlerin görüşüne göre nikahla birlikte kadın evlilik nafakasını hak eder. Kadın evliliğin gerektirdiği giderlere katlanmak zorunda değildir. Kadının bir diğer hakkı olan miras da kanunla güvence altına alınmıştır. Mirasla ilgili ayetlerde kadınların miras hakkı açıkça zikredilmiştir. Sadece eli silah tutan erkeğin miras alabildiği bir zaman ve zeminde ilgili ayetler kadının mali hakları kazanmasında bir dönüm noktasıdır.

İslam hukukunda hem vücut hem eda ehliyeti tam olduğu zaman kadın ekonomik haklarla ilgili her türlü faaliyette bulunabilir. Kadın olma vasfı tasarruf ehliyetine etki edemediği için kadın hibe kabul etmek, hibe etmek, şirket kurmak, kiraya vermek, kiralamak,

satmak, satın almak gibi malî nitelikli akitleri gerçekleştirebilir. Kadın aile kurumuna zarar vermeden hukuki işlemler gerçekleştirebilir.

İslâm hukukuna göre kadının çalışması caizdir fakat bu cevaziyet belli şartlarla kayıtlıdır. Kadın çalışmak zorunda değildir. Kocasını ve babasını onu zorla çalıştıramaz. Kadın fizyolojik, psikolojik özelliklerine uyumlu bir işte evlilik birliğinin gereklerini ihmal etmeden, kocanın iznine tabi olarak çalışabilir.

Kaynakça / References

- Acar, H. İbrahim. "İddet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 21/466-471. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2000.
- Ahmed b. Hanbel. *Müsned*. Beyrut: Beytu'l-Efkâri'd-Devliyye, 2005.
- Armağan, Servet. *İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler*. Ankara: Diyanet İşler Başkanlığı Yayınları, 2006.
- Aydın, M. Akif. "Mehir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/ 389-391. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003.
- Bardakoğlu, Ali. "Hak". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/139-151. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukuk-ı İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*. İstanbul: Bilmen Yayınevi, t.y.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâ'îl. *Sahîhu'l-Buhârî*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâi'l-'Arabî, 2001.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî. *Ahkâmu'l-Kurân*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2007.
- Çalış, Halit- Yaman, Ahmet. *İslam Hukuku*. İstanbul: Bilay Yayınları, 2018.
- Çolak, Abdullah. *İslam Aile Hukuku*. Çorum, 2017.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdillâh b. Abdirrahman b. Fadl b. Behrâm. *Sunenu'd-Dârimî*. Riyad: Dâru'l-Muğnî, 2000.
- Derdır, Ebu'l-Berakât Ahmed b. Muhammed b. Ahmed. *Ekrabi'l-Mesâlik li Mezhebi'l- İmâm Mâlik*. Kânû: Mektebetu Eyyûb, Kânû. 2000.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî. *Sünenu Ebî Dâvud*. Beyrut: Mektebetu İbn Hazm, 2004.
- ed-Derdîr, Ebu'l-Berekât Ahmed b. Muhammed. *eş-Şerhu'l-Kebîr alâ Muhtasari'l-Halil*. Beyrut: Dâru'l-Fikr. Beyrut. t.y.
- el-Askalânî, İbn Hacer. *Tehzibu't-Tehzib*. Haydarabad 1907.
- el-Askalânî, İbn Hacer. *el-İsabe fi Temyizi's-Sahabe*. Mısır, 1328.
- el-Behûtî, Mansur b. Yunus b. İdris. *Keşşâfu'l-Kınâ' an Metni'l-İknâ*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1402.
- el-Ma'raşî, Abdurrahim b. Ebî Bekr b. Süleymân. *el-Muâdil şerhu munteka'l-ebhur*. th. İsmet Kalkan, Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-ilmiiyye, 2021.
- Erbay, Celal. "Nafaka". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/ 282-285. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- Erbay, Celâl. *İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 1998.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2012.
- Erturhan, Sabri. *Temel Fıkıh Bilgileri*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2018.
- es-Senhûrî, Abdurrezzâk Ahmed. *Mesâdiru'l-hak fi fihh'i-İslâm*. Beyrut: Menşratu'l-Halebiyye elHukukiyye, 1998.
- eş-Şâşî, Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed. *Hilyetu'l-'Ulemâ fi Ma'rifeti Mezâhibi'l-'Ulemâ*. Mekke: Mektebetu Nazzâr Mustafâ el-Bâz, 1998.
- Hafîf, Ali. *Ahkâmu'l-Muâmelâti'l-Şer'iyye*. Kahire: Dâru'l Fikri'l-'Arabiiyye, t.y.
- Heyet. *Fetâva'l-Hindiiyye*. Mısır. t.y.
- Heyet. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.

<https://calismaortami.fisek.org.tr/icerik/temel-bir-insan-hakki-olarak-calisma-hakki-kadinlar-nasil-ve-hangi-kosullarda-yararlaniyor/>; erişim tarihi: 26.07.2022.

- İbn Abdilber, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdullah en-Nemerî el-Endülišî. *el-Kâfî fî Fıkhi Ehli'l-Medîne el-Mâlikî..* Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1992.
- İbn Abdilber, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdullah en-Nemerî el-Endülišî. *et-Temhîd*. Thk: Mustafa b. Ahmed. Muhammed Abdulkebîr. (Mağrib: Vezâretu Umumi'l-Evkâf ve Ş-Şuûni'l-İslamiyye, 1967.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emin Alaüddin. *Reddu'l-muhtar ale'd-Dürri'l-muhtâr*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 2003.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd. *Muhallâ*. Kahire: İdâretu'l-Matbaâtu'l-Münîr, 1352.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Ebî Muhammed Abdillâh b. Ahmed b. Muhammed. *el-Muğnî*. Riyâd: Dâru'l-Alemu'l-Kutub, 1997.
- İbn Mâce, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *Sünenü İbn Mâce*. thk. Yusuf el-Hâc Ahmed. Şam: Mektebetu İbn Hacer, 2004.
- İbn Rüşd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî. *Bidâyetu'l-müçtehid ve nihâyetu'l-muktesid*. Beyrut: Müessetu'r-Risâle Nâşirûn, 2010.
- Kahraman, Abdullah. *Fıkıh Usûlü*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2010.
- Kâsânî, Alau'd-dîn Ebî Bekr b. Suû'd el-Hanefî. *Bedâiyu's-Sanâyi' fî Tertîbi's-Şerâi'*. Beyrut: Dâru'l-İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, 2010.
- Kaya, Eyyüp Said-Hacak, Hasan. "Zimmet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/ 424-428. Ankara: TDV Yayınları, 2013.
- Kudurî, Ebû Hasan Ahmet b. Muhammed b. Ahmed b. Ca'fer el-Hanefî el-Bağdadî. *Muhtasâru Kudûrî fi'l-fıkhi'l-Hanefî*. Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye. (Lübnan: Daru'lKutubi'lİlmiyye, 1997.
- Mergînânî, Burhanuddîn Ebi'l-Hasan Ali b. Ebî Bekr el-Fergânî. *el-Hidaye Serhu Bidâyeti'l-Mubtedî*. Beyrut: Daru'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, trs.
- Mevsilî, Abdullah b. Muhmûd b. Mevdûd. *el-İhtiyâr li- ta'lîli'l-Muhtâr*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 2003.
- Meydânî, Abdulğani el-Ğanimî ed-Dimeşkî. *el-Lübâb fî Şerhi'l-Kitâb*. 2 cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'Arabiyye, 2012.
- Müslim, Ebu'l-Husayn Muslim b. el-Haccâc en-Neysâbü'rî. *Sahîhu Müslim*. Thk. Halîl b. Me'mûn Şeyhân. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2007.
- Nesâî, Ahmed b. Şu'ayb el-Hurasânî. *Sünenü'n-Nesâî*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2007.
- Nevevî, Ebu Zekeriyya Muhyiddin b. Şeref. Minhâcu't-Talibîn. Dimeşk: Dâru'l-Feyhâ, 2013.
- Sağlam, Hadi. "İslâm Hukukunda Mehîr Evlilik Sigortası Mıdır?". *Universal Journal of Theology* 1/1. (Aralık 2016), 1-19.
- Sava Paşa. *İslam Hukuku Nazariyatı Hakkında Bir Etüd*. İstanbul: Kitabevi, t.y.
- Serahsî, Şemsü'l-Eimme Ebûbekir Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl. *el-Mebsût*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1406.
- Şîrâzî, Ebu İshak İbrahim b. Ali b. Yusuf. *el-Mühezzeb fî Fıkhi'l-İmâmi's-Şâfiyy*. Beyrut: Dâru'l-fıkr, trs.
- Şîrbînî, Şemsuddîn Muhammed el-Hatîb. *Muğni'l-Muhtâc İlâ Ma'rifeti Me'âni Elfâzi'l-Minhâc*. Beyrut: Daru'l-Ma'rife, 1997.

- Tirmizî, Ebî İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. *Câmiu't-Tirmizî*. Dımeşk: Mektebetu İbn Hacer, 2004.
- Tusulî, Hasan Alî b. Abdi's-Selâm. *el-Behçe fî Şerhi't-Tuhfe*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998.
- Uyanık, Zeki, "İslâm Aile Hukukunda Evlilik ve Boşanma Nafakası Bağlamında Süresiz Nafaka Yasası". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 47 (2019), 57-87.
- Wensinck, Arent Jean. *el-Mu'cemu'l-Müfehkes Lî Elfâzı'l-Hadisi'n-Nebevi*. Leiden, 1927.
- Yılmaz, Ejder. *Hukuk Sözlüğü*. Ankara: Seçkin Kitabevi, 1985.
- Yılmaz, İbrahim. "İslâm Hukukunda Kız Çocuğunun Miras Hakkı ve Cahiliye Döneminde Kız Çocuğunu Mirastan Mahrum Etmenin Günümüz İslâm Ülkelerindeki İz Düşümü". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 29 (Ekim 2017), 262-265.
- Zeydan, Abdülkerim. *el-Mufassal fî Ahkâmi'l-Mer'e ve'l-Beyti'l-Müslim fi's Şer'ati'l- İslâmiyye*. Beyrut. 1993.
- Zuhaylî, Vehbe. *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*. İstanbul: Risale Yay, 1996.